CÎTEVA CONSIDERAŢIUNI ASUPRA TEONIMULUI ZAMOLXIS

VASILE FLOREA

Socotim necesar, în efortul nostru de a relua problema teonimului dacic Zamolxis, să începem cu schiţarea, în linii mari, a cîtorva aspecte mult discutate, ce ţin de limba daco-moesică, în scopul unei înţelegeri mai bune a contextului lingvistic în care apare acest nume. Dacă analizăm ultimele date obţinute de cercetarea lingvistică şi arheologică, constatăm că Peninsula Balcanică nu era un spaţiu geografic locuit de un bloc omogen de populaţie tracică, ci un adevărat mozaic etnic, diferenţiat din punct de vedere lingvistic. Faptele de limbă, antroponimia şi toponimia, permit, în momentul de faţă, delimitarea mai multor regiuni etnice în nordul Peninsulei Balcanice se află regiunea daco-moesică (eventual daco-getică, nu însă traco-ilirică), apoi regiunea tracă situată în Munţii Balcanici şi în regiunea de la sudul acestor munţi, spaţiul pelasgic (prehelenic), care cuprinde Grecia meridională, şi centrală cu mai toate insulele egeene, regiunile helenică (Epirul şi Tesalia de vest şi nord), macedonică (Macedonia meridională), protofrigiană (Macedonia de nord-vest), ilirică (Iliria, Dalmaţia şi Panonia de sud) şi liburnică [1].

Această configuraţie etnică ne constrînge la o apreciere mai nuanţată a materialului lingvistic existent, dîndu-ne în acelaşi timp posibilitatea unei diferenţieri mai clare a limbii daco-getice. Studiul limbii daco-moesice, ca şi al altor limbi indoeuropene, întîmpină dificultăţi, deoarece materialul lingvistic transmis de daci este sărac, constituit din glose, nume proprii şi toponime [2].

Din analiza toponimelor rezultă, cu certitudine, că patria primitivă a poporului daco-getic este teritoriul Daciei antice. De aici, prin mileniul al III-lea, aceştia încep să pătrundă la sudul Dunării, în Moesia, Dardania, Macedonia Orientală, parţial în Dalmaţia, Iliria şi Tesalia septen-

---

1 Vladimir Georgiev, Introduzione alla storia della lingue indoeuropee, Roma, 1966, „come e stato gia notato, la parte occidentale de la Penisola Balcanica none omogena dal punto de vista linguistico, Gil ultimi dati messi în luce de H. Krahe, H. Kronasser, H. Löberg, R. Katičič ed altri dimonstrano che si possano delimitare due (o tre) regione lingvistica a) realmente illirica al sud e. b) liburnica, nella regione dell'antic Liburnia, e ingenera nella parte piu occidentale della Peninsola Balcanica. In tal caso si potrebbe parlare diun'Ottava unita nella parte piu occidentale de la peninsola Balcanica, la Liburnia.

2 Vladimir Georgiev, Die dakischen Glossen und ihre Bedeutung zum studium der dakischen Sparache, L.B. VIII, 1964, p. 514.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

trională. În opoziție cu A. Meyer și H. Krahe, care au susținut că dardanii ar fi fost iliri, cu Decev, care-i considera traci, Vl. Georgiev afirmă, cu îndreptățire, originea lor daco-moesică. Toate acestea vin să demonstreze că Peninsula Balcanică reprezenta în antichitate un adevărat mozaic etnic de popoare indoeuropene. Iar deosebirile lingvistice, uneori frapante, puse în lumină de lingviști reputați, îndreptățesc aserțiunea după care traca și daco-getica erau limbi deosebite, însă îndeaproape înrudite, nu dialectice, idee susținută de B. P. Hașdeu. Datele de care dispunem în prezent, cînd nu mai sînt valabile toate ideile elaborate în sec. al XIX-lea și la începutul secolului următor, ca și achizițiile mai noi ale lingvisticii comparativ-istorice, ne constrîng să diferențiem limba trică propriu-zisă de limba daco-getică. Faptele lingvistice permit delimitarea unui teritoriu lingvistic trac care pornește din nordul Greciei, pînă în versantul nordic al Munților Balcani, învecinat la vest cu teritoriul daco-moesian, care, la rîndul său, cuprinde vechea Dacie, cele două Moesii și, poate, Dardania. Evident înrudite între ele, aceste unități lingvistice prezentau însă trăsături deosebite. Astfel traca, ca și limbile germanice, poseda mutația consonatică (b>p, d>k) un fenomen fonetic foarte important pentru a diferenția limba trică de limba daco-getică, care nu înregistrează o asemenea mutație fonetică. Cuvintele din substratul limbii române, de exemplu, materialul antroponimic și toponimic, prezintă adeseori o importanță excepțională, cînd e vorba de a determina deosebirile dintre trică și daco-moesică, precum și provenienta lor indoeuropeană. De aceea, considerăm că cea mai plauzibilă ipoteză rămîne aceea a originii indoeuropene a lexicului geto-dac și nu mediteraniană și preindoeuropeană, cum au susținut odinioară B. P. Hasdeu și C. Densuseanu, și cum se mai susține de către Vladimir Georgiev. Cercetătorul român I. I. Rusu, atent și prudent, și cu mare iscusință științifică, a stabilit că totalitatea vocabularului din substratul limbii române este provenit din limba indoeuropeană daco-moseică. Numele proprii de locuri și persoane sînt deosebit de valoroase, mai ales cînd le putem raporta la apelative, deoarece această asociere permite determinarea sensului lor inițial, originar. Se știe că compunerea în limbile indoeuropene, mai ales în sanscrită, este un fenomen frecvent întîlnit. Primul termen al cuvîntului compus este o tulpină fără terminație și tocmai aceasta definește compunerea ; un compus indoeuropean este o grupare de două cuvinte, dintre care primul este o simplă tulpină, iar al doilea se declină. Compusul cu înțeles de adjectiv, arată că realitatea denumită de termenul al doilea aparține unei persoane. Marea însemnătate a compunerii indoeuropene reiese și din faptul că numele proprii de persoane erau de obicei compuse. În limba daco-moesică, regula rămîne valabilă Însă atunci cînd se analizează materialul lingvistic existent trebuie să se țină seama de faptul că aproape totalitatea informației deținute de tracologie provine de la scriitorii greci și latini. Ea cuprinde datele asupra diverselor domenii ale vieții populației trace (geto-dacă și frigiană). Scrierile mai păcătuiesc cîteodată și prin lpisa lor de obiectivitate, autorii greci sau latini se aflau în fața unei realități străine, puțin cunos-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cută de ei însişi. Este neîndoielnic faptul că aceştia s-au străduit să transmită aceste date cam la fel, fiind apoi trecute prin reţeaua acelor „interpretatio graeca" sau „interpretatio latina". Riscul decurge, în mod logic, din informaţiile astfel transmise, mai ales cînd ele nu reflectă realitatea globală. Deficienţele de formă se referă, la rîndul lor, la un dublu aspect : acela referitor la limba implicată şi acela al situaţiei intercalate, în textele greceşti şi latine, a cuvintelor (antroponime, toponime, glose, trace, daco-moesice, frigiene sau ilire).

Primul aspect reflectă că între toate aceste limbi există deosebiri mari : traca şi daco-getica sînt limbi satem, ilira, greaca, latina, limbi centum, şi nici cum nu seamănă una cu alta. În afară de Ovidiu, care, exilat la Tomis, în mod sigur a învăţat şi compus versuri în limba autohtonilor, foarte puţini autori greci, poate Strabon şi Criton, aveau noţiuni sau cunoştinţe elementare despre limba poporului dac căruia i-au scris istoria. Din nefericire, poemele în limba geto-dacă ale poetului de la Solmona s-au pierdut iremediabil. Dar şi „De bello Dacico" al lui Traian şi „Getica" lui Criton au fost pierdute, fără speranţa de a mai fi în vreun fel recuperate. Al doilea aspect ţine de faptul că limbile greaca şi latina beneficiau de alfabete proprii care notau de o manieră exactă numai sunetele existente în aceste limbi, în timp ce popoarele traco-getice nu dispuneau de un alfabet propriu şi foloseau mai rar scrisul. Cînd scriau, traco-geţii foloseau un alfabet de împrumut. Inscripţia „Decebabalus per Scorilo", notată în caracteristici latine, descoperită la Grădiştea Muncelului (Sarmizegetusa) în 1955, de reputatul arheolog clujean C. Daicoviciu[3], ca şi fragmentele de ceramică cu inscripţiile Bur, Reb şi Mark (în alfabet latin) şi încă odată Mark şi Basileus Thiamarcos (în alfabet grec), descoperită la Ocniţa (Vîlcea) de către D. Berciu, sînt exemplele cele mai remarcabile.

Se înţelege ezitarea autorilor greci sau latini care trebuiau să noteze şi sunetele existente în limba daco-moesică, dar necunoscute în cele două limbi, cînd ei trebuiau să aleagă între cîteva litere ale alfabetului lor care li se păreau cele mai apropiate. Dacă mai avem în vedere şi faptul că atît grecii cît şi latinii adăugau, cîteodată, la cuvintele străine afixe proprii limbilor lor, făcea ca sunetele cuvintelor dace să nu mai semene cu ele înseşi, fapt care explică transcrierea lor aproximativă sau schimbată. Astfel, opiniile rămîn împărţite privind existenţa sunetelor „a" şi „ş" (s=ch) din limba dacă. N. Iorga, Th. Capidan, S. Puşcariu, Al. Rosetti, Al. Philippide, O. Nandris şi N. Mateescu sînt de părere că aceste sunete puteau fi găsite în substratul autohton. Referindu-se la această chestiune, N. Iorga scria : „Această naţiune, romană mai întîi, este mai ales prin limbă, care s-a format, pentru toate gîndurile şi nevoile sale, înainte de a adăuga nume şi nuanţe luate de la alţii, pe baze care, aşa cum au probat, sînt, în parte, foarte vechi, cînd în ceea ce priveşte o fonetică în care sunetele obscure ă (=î) sînt alături de un ţ necunoscut limbii latine şi a unui tz care nu avea o răspîndire

3 Studii şi cercetări de Istorie veche, VI, 1955.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de aşa mari proporţii"[4]. În conformitate cu concepţia lui N. Iorga, aceste sunete obscure sînt o dovadă a marii vechimi a limbii române. Sau Al. Rosetti, vorbind despre structura fonetică a limbii române, arată cu deplină îndreptăţire că „sistemul consonantic al limbii române conţine fricativele şi africatele prepalatale š, č, ž, g, pe care limba latină nu le-a cunoscut"[5].

Opinii asemănătoare au fost exprimate şi bine argumentate de Al. Philipide[6] şi O. Nandris[7].

I. I. Rusu a studiat formele moştenite din limbile tracice, şi mai ales acelea reunite în lucrări devenite clasice ale istoricilor şi lingviştilor, Wilhelm Tomaschek[8], D. Decev[9], Beseliev[10], K. Vlahow[11] etc. Aceştia au elaborat, cu mari eforturi ştiinţifice, cele mai bune repertorii şi corpuri de inscripţii privind resturile limbii trace. Lexicul şi glosele de origine traco-getică ne sînt relativ bine cunoscute astăzi, fiind descoperite pe teritoriul care corespunde vechii Tracii, Daciei, Moesiei superioare şi Moesiei Inferioare. Din cele 3.017 glose trace, se cunosc 150 de teonime, dintre care cele mai importante sînt ale zeilor consideraţi pantraci ; Zamolxis, Gebeleizis, Sabozios, Bendis, Semele, Heros, Asclepios. Cea mai mare parte a teonimelor nu sînt decît epitete ale acestor zeităţi importante. Aceste epitete aparţin unor zeităţi mai puţin cunoscute, cum este „marele zeu" şi sărbătorile lui. Nici unul din numele acestor zei nu este atestat în Dacia, cu excepţia lui Zamolxis, notat într-o sursă tardivă, Iordanes, (Getica). Zamolxis a fost teonimul aflat în centrul investigaţiei ştiinţifice, în scopul de a-i stabili sensul etimologic şi funcţia cultică. Importante contribuţii aveau să aducă V Pârvan[12], G. Kazarow[13], Mircea Eliade[14], Radu Vulpe[15], I. I. Rusu[16], I. H. Crişan[17], C. Daicoviciu[18] şi H. Daicoviciu[19].

---

4 N. Iorga, L Histoire des Roumains de la romanité orientale, II, 1937, Bucarest, p. 135.

5 Al. Rosetti, Istoria limbii române, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1978, p. 69.

6 Al. Philippide. „Originea românilor" Iaşi, II, 1928, p. 56.

7 O. Nandris, „Survivances phonétiques préromans", în Melanges de langues et de literatures romanes — Saarlandes, 1917, p. 499.

8 TN. Tomaschek, Die alten Thraken, Wien, 1813—1894.

9 D. Dečev, Die thrakischen Sprachreste, Wien, 1957.

10 V. Besevliev, Nachträge zu den Trakischen Spracheresten, Sofia, 1953.

11 K. Vlahov, Nachträge und Berichitikungen zu den Thrakischen Spracheresten und Rückvörterbuch, Sofia, 1963.

12 V. Pârvan, Getica. Ed. Meridiane, Bucureşti, 1982, p. 81, 82.

13 G. Kazarow, Die Thrakische Religion, din Real-Encyclopödia der Klassischen, Altertumswiessenschaft, VI, AI, XI, Halbband, Stutgard, 1936.

14 M. Eliade, De la Zamolxis la Gengis-han, Bucureşti.

15 Radu Vulpe, Studia Tracologica, Ed. A. R.S.R., Bucureşti, 1976, p. 62-68.

16 I. I. Rusu, Religia geto-dacilor, Cluj, 1947 şi Limba traco-dacilor, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1967.

17 H. Crişan, Burebista, şi epoca sa, Ed. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 446-463.

18 C. Daicoviciu, In Materiale, 7, p. 303-304.

19 H. Daicoviciu, Dacii. Ed. a 2-a 1972, p. 276.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Au fost emise numeroase ipoteze, s-au invocat, folosindu-se metoda comparativă, apropieri fonetice între termeni, s-au căutat corespondenţe în alte limbi indoeuropene, în scopul determinării cît mai exacte a sensului etimologic şi a funcţiei cultice a acestei importante zeităţi dace. Primul care propune o etimologie a numelui acestui zeu dac a fost Porfir (sec. III î.e.n.). Acest neoplatonician credea că numele Zamolxis (Zalmoxis) provine din Zelmos, care în limba daco-moesică, are înţeles de piele sau blană. Porfir îl reia pe Herodot care a relatat vechea legendă după care naşterea lui Zalmoxis ar fi avut loc pe o blană de urs [20]. Principala zeitate a dacilor apare în textele literare, sub două forme Zalmoxis şi cîteodată Salmoxis, la Herodot, Platon, Iordanes şi Zamolxis (adoptat şi de noi) la scriitorii mai tîrzii ca Lucian, Herodian, Suidas, etc. După aprecierile lui I. I. Rusu, forma originară, etimologică, a numelui purtat de marele zeu dacic era Zamolxis. În secolul al XVII-lea M. P. Praetorius, în „Orbis Gothicus explică numele zeului getic prin vechiul slav Zemel, pămînt. Dacă Cless face prima apropiere între Zamolxis şi zeul lituanian al pămîntului Zamelkus (Ziamelks), Kretsckmer, folosind o bogată argumentaţie lingvistică, dezvoltă ipoteza lui Praetorius în „Zum Balkanskytischen" [21], stabilind corespondentul temei traco-getice zamo-l în frigianul Zemelo, care are la bază radicalul primar *g'hem — *g'hdhem = pămînt, în care îşi are originea şi zeiţa Semele, mama lui Dionysos. Pornind de la sensul stabilit de Porfir, după care Zamolxis derivă de la Zalmos, care în limba tracă înseamnă piele, sau blană de urs, Deubner, Rhys Carpenter şi Kazarow susţin că, de fapt, am avea de a face cu o reprezentare totemică a ursului, interpretare complet falsă. În primul rînd, orice totem trebuie să aibă o reprezentare iconografică, obiectuală, or Zamolxis, pe întreg cuprinsul Daciei, nu are o asemenea reprezentare figurată sub forma unui obiect. Cei mai mulţi dintre istorici şi lingvişti cred că Zamolxis era o zeitate agrară. Studiind evoluţia teonimelor din Vede, Max Müller [22] arată cum Dyaus, cerul, este frecvent menţionat cu pămîntul şi cu focul. Dyaus ocupă primul loc şi se află de obicei în cele mai vechi invocări. El este mereu numit tatăl „Dyaus este tatăl ; Prithivî este mama voastră ; Soma, fratele vostru ; Aditi, sora voastră ; (I, 131, 6) [23].

Cele două cuvinte, Dyaus şi Prithivî, asociate, evoluează spre o singură zeitate, Dyâvâ — Prithivî, cerul şi pămîntul. Există o asemenea posibilitate ca Zamolxis să reprezinte o zeitate din panteonul dac cu sens dublu, încă aceasta exclude să fie considerată doar o zeitate agrară.

Interesantă ni se pare şi ipoteza lui A. Pandrea care, considerînd teonimul Zamolxis un Zweistämmiger Vollname = Zal — moxis — şi nu un Kurzname, Zalmoxis sau Zamolxis, aduce ca probă faptul, arătat mai sus, că numele de persoane şi de locuri la popoarele indo-

20 Vita Pith, 14.
21 Glotta, XXIV, 1935, pp. 1-16.
22 F. Max Müller, De la religion, Paris, 1879, p. 253.
23 Invocaţie din Veda, apud Max Müller, ibid., p. 252.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

europene, deci și la traco-geți, erau formate din două elemente, rădăcină și temă, prin procedeul compunerii. „Acesta este cazul, scria A. Pandrea, antroponimelor trace. Aulu-centus, Aulu-tralis, Bure-bista, Dece-balus, Dipu-zenus, Diza-tralis etc., toponimelor Cami-dava, Crosolo-para, Germi-sara, Sarmi-zegetuza, Tarpo-dizos, etc. [24]. Elementul sufixal pare să fie absent, prezent sau dublat (Bithys, Bendis, Brea; sau Abrozes, Dorzenthes etc. [25]. „Antroponimele și toponimele compuse din limba traco-dacă sînt formate, ca la toate popoarele vechi indoeurópene, de exemplu gr. Aristo-teles, Dio-genos, Megalo-polis, etc., din două radicale simple unite, conținînd două noțiuni care se determină reciproc, pentru a produce un sens, o idee (Aulu-centus, Aulu-poris, Diu-zenus, Germi-sara etc.) [26].

În limbile bine cunoscute (greaca, slava, germana etc.) sensul și corelațiile celor două elemente onomastice apar de o manieră clară în cea mai mare parte a cazurilor, putînd să se facă „traducerea" numelor proprii ale oamenilor sau locurilor, localităților sau triburilor, apelor, munților sau zeilor; în limba tracă, „traducerea" nu se poate da decît foarte rar, căci foarte puțin cei doi termeni radicali sînt cunoscuți din punct de vedere etimologic. În majoritatea cazurilor, într-adevăr, rolul morfologic și semantic al fiecărui din cei doi radicali nu apar cu claritate [27]. Or, după opinia lui Pandrea, teonimul Zamolxis este un Zweistämmige Vollname : Zalmoxis — și nu un Kurzname, cum susține I.I. Rusu. În acest sens, el citează cîteva teonime de origine indoeuropeană ca Dyauspitar (Dyaus-pitar) la indieni; Zeus (Pater) la greci; Jupiter (Zeu-Pater) la latini; Dispater (Dis-Pater) la celți; Teutates (Teu-Tates) tot la celți; Tir-zio la germani; Zeuta (Zeu-Ta) la daci; Deipatures (Dei-Patures) la illiri. Din acest punct de vedere, Jean Markale afirmă, „noi credem (...) că Teutates (cuprinde două elemente : Teu sau Deu, adică zeu, și tot sau tod, adică tată. Teutates nu ar fi deci un nume comun după cum se credea odinioară, ci exprimă, foarte simplu, forma galică a zeului Dispater (Zeul Tată) [28].

Autorii care vorbesc despre religia celților încep prin a numi zeii : Lucanus ne dă o triadă a zeilor gali-Teutas, Esus și Taranis [29]. De altfel, numele zeilor gali s-au păstrat sub formă de epitete adăugate numelor latine în Galia romană Mercurius Cissonius, Mars Caisivus, Mars Caturix. Le (dieu du) ciel est par execellence le Père cf. l'indien Dyauspitar, le grec Zeus, l'illyrien Daipatures, le latin Jupiter, le scythe Zeus-Pappaios, le traco-phrygièene Zeus Pappaios [30]. Zamolxis, este de părere

24 Andrei Pandrea, Observations concernant un ancien nom du dieu Zamolxis, în Studia Balcanica, 1986.

25 I. I. Rusu, Limba traco-dacilor, București, p. 165.

26 A. Pandrea, idem, p.

27 I. I. Rusu op. cit., p. 166, citat după A. Pandrea, op. cit., p. 240.

28 Jean Markale, Les Celtes et la civilisation celtique, Payot, Paris 1973, p. 379, apud A. Pandrea op. cit., p. 241.

29 H. Hubert, Celții și civilizația celtică, București Ed. științifică și enciclopedică, 1983, p. 432.

30 M. Eliade, Hist. des Cr. relig. I. p. 201, apud A. Pandrea, op. cit., p. 241.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pandrea, se deosebeşte de toţi aceşti zei mai sus citaţi, prin faptul că el nu este un zeu-tată, deci nu este zeul cerului [31], ci un arhetip al şefului familiei patriarhale, din prima generaţie patriliniară [32]. El ar corespunde, după opinia lui Pandrea, statutului de „moş" din comunităţile primitive ale socetăţii dace. După opinia noastră, ipoteza lui Pandrea are la bază o ingenioasă, însă neconvingătoare, construcţie etimologică făcută dincolo de legile evoluţiei fonetismului lexicului din substratul limbii române, iar analiza conceptului sociologic de obşte, făcută în spiritul concepţiei lui P. P. Panaitescu, cu scopul de a justifica semnificaţia particulară a lui Zamolxis, rămîne artificială. Oricum, dacă elementele lexicale, zal, sal, sel, zil, zer, au, după părerea lui Pandrea, sensul de Zeu, care în combinaţie cu mo(x) = Zamolxis, ar fi un fel de precursor genetic al cuvintelor din substrat : unul din română, „moş", altul din albaneză, matshe, moshe.

Se merge mai departe, afirmîndu-se că chiar cuvîntul românesc „moşie" vine de la antroponimul etonim Moesia (moesia), (mesia, Mysia). Pe această cale, Pandrea adoptă opinia că forma grafică corectă a teonimului dac este Zamolxis. El arată că grafia „Zalmoxis este folosită de Herodot, Platon, Porfir, Diodor din Sicilia (8—20 î.e.n.) ca şi latinul Apuleius (125—175 e.n.) şi gotul Iordanes (sec. VI e.n.).

De fapt, între istoria lui Herodot şi Geografia lui Strabon, toţi autorii care se referă la acest zeu nu fac decît să-l compileze pe Herodot şi să-l noteze cu numele Zalmoxis, în afară de Posidonios de la care Strabon (63 î.e.n. — 21 e.n.) se inspiră şi care-l notează, pentru prima dată, Zamolxis. M. Eliade, reluînd ideea, arată că „la începutul erei creştine, Strabon (Geografia VII, 3, 5) prezintă o nouă versiune a mitului lui Zamolxis, extrăgîndu-l mai cu seamă din documentaţia primită de la Posidonios (135—5 î.e.n.) [33]. De la acest autor grec aflăm despre mecanismele culturale ale zeificării la daci : „Identificarea dintre zeul Zamolxis şi marele său preot" va sfîrşi prin a fi divinizat el însuşi sub acelaşi nume [34]. De altfel, opinii asemănătoare ne-au fost transmise mai înainte de Platon, care în Charmide (156, d,), dialog scris probabil cu treizeci de ani după Herodot, afirmă că Zamolxis rege este şi zeu apoi Lucian, care în scrierile sale asupra sciţilor (Scytharum Collogui, 14, Leipzig, Teubner, 1970 şi Vera historia II, 17, sau Sup. trag, 42) afirmă „Sciţii şi geţii aleg zeii care le convin la fel cum l-au ales pe Zalmoxis". Adăugăm şi afirmaţia lui Iordanes care, în Getica, notează „înaintea lui Zamolxis (geţi, n.n.) au avut un erudit zeuta" [35], Pandrea este de părere că în mod logic grafia Zamolxis nu trebuie luată în consideraţie, decît numai dacă admitem că dacii înşişi au modificat numele Zalmoxis în

31 Vezi M. Müller, op. cit., p. 242-253.
32 A. Pandrea op. cit., p. 242.
33 M. Eliade, Histoire des croyances religieuses, II, p. 174.
34 M. Eliade, op. cit., p. 175.
35 A. Pandrea, op. cit. p. 239.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Zamolxis, conform mecanismelor unei evoluţii lingvistice interne. Deci : chiar în acest caz, explicaţiile vor trebui să se axeze pe prima formă Zalmoxis, din care derivă a doua“ [36]. Admiţînd ca originară formă Zalmoxis, Pandrea poate justifica forma compusă a teonimului dacic, şi să derive din el cele două sensuri. În realitate, acest nume propriu nu este un Zweistämmiger Vollname, ci, aşa cum demonstrează şi I. I. Rusu, un Kurzname, cu forma corectă, Zamolxis. Pe linia lui Nicolae Densusianu, care a descompus primul teonimul dac în Zal-mox-is, Pandrea arată că primul element lexical este constituit din apelativul zeu, dacicul *Zal, *Zel, iar al doilea element component este constituit de numele „moş“ pronunţat probabil în limba dacă moş, is fiind desinenţa adăugată de greci. De aici concluzia că, spre deosebire de ceilalţi zei, Zamolxis nu este expresia unui „pater familias“ ci un Zeu-moş, nu „Deus Parens, un Deus Vetus, un Deus Avus. Pentru a întări ideea desinenţei, Pandrea notează printre altele desinenţele greceşti cele mai frecvente: os, es, ia, is, koi, etc. Totuşi natura acestei zeităţi dace rămîne încă obscură, un fel de amestec de trăsături zeieşti, cu cele de profet şi de rege, ceea ce-l făcu pe N. Iorga să scrie: „Există în mod evident o confuzie între zeu, profet şi rege, ceea ce este specific pentru această naţiune“ [37]. În ale sale „Logoi“ (Historia), IV, 94, 96, Herodot notează numele zeului, arătînd, în acelaşi timp, că geţii „cred că sînt nemuritori“ şi că „cel ce moare se va reuni cu Zamolxis, o fiinţă zeiască“. Hubert, un distins istoric francez, specialist în istoria celţilor, comentează într-un sens mai larg statutul cultic al zeului dac, afirmînd că... „regiunea ce se întinde de la cursul mijlociu al Dunării la Marea Egee şi de unde au venit dorienii a fost o pepinieră de formaţii analoage societăţilor pitagoreice. Aici şi-a avut originea orfismul, pe care anticii l-au apropiat de pitagorism. Orfismul comporta cultul zeului sau eroului get Zamolxis, o confrerie de preoţi, o doctrină a nemuririi, un mit al coborîrii în infern şi la fel ca în ritualul druizilor, sacrificii omeneşti [38]. Iar mai departe învăţatul francez precizează „Originea fiecărei societăţi secrete se află într-o revelaţie ce figurează în mituri analoage celor ale unui Zamolxis sau Pitagora“ [39].

Explicaţiile lui Hubert vin parcă să închidă cercul ipotezelor cu privire la funcţia cultică a zeului Zamolxis, situîndu-l într-un caz de generalitate caracteristică popoarelor indoeuropene din Europa meridională. Oricum, spiritualitatea poporului dac se înscrie pe o traiectorie comună lumii traco-geto-celtice, aşa cum dovedeşte şi teonimul dacic Zamolxis.

---

36 Ibidem, p. 240.
37 N. Iorga, Histoire... I.I., p. 92, apud Pandrea, op. cit., p. 243.
38 H.Hubert., Celţii şi civilizaţia celtică, Ed. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, p. 426.
39 Ibidem, p. 248.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

QUELQUÈS CONSIDERATIONS SUR LE TÉONISME DE ZAMOLX!S

Résumé

Le téonime dacique Zamolxis a sucité beaucoup de recherches lingvistiques et historiques concernant le sens étímologique et cultique du terme. L'auteur fait une courte incursion dans le contexte linguistique dont est apparu ce mot. Sont aussi mises en evidence les difficultés de restauration du sens primitif du téonime, en depit des informations mises à notre disposition par les sources antiques. Pendant que dans les langues bien connues, comme les langues greque, slave, allemande etc. où le sens et les correlations de ces deux élements sont d'une manière très claire, en les faisant même la traduction des noms propres, sont peu connues du point de vue étimologique dans les langues traques. De toutes ces recherches résulte que la spiritualité du peuple dace s'inscrit sur une trajectoire commune au monde traco-geto-celtique, ainsi comme prouve le téonime dacique Zamolxis.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro